

На правах рукопису

ВАЩЕГА Оксана Михайлівна

СПОРТИВНО-ГІМНАСТИЧНИЙ РУХ В ЗАХІДНІЙ УКРАЇНІ
/кінець XIX ст. - кінець 30-х років XX ст./

3.00.04 - Теорія та методика фізичного виховання,
спортивного тренування та оздоровчої
фізичної культури

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

00756424 (S)

АВ 30.288

Роботу виконано у Львівському державному інституті фізичної культури

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
СУНИК Олександр Борисович

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Бака Михайло Макарович
кандидат педагогічних наук, професор
Філь Степан Миколайович

Провідна організація: Тернопільський державний педагогічний інститут

відомство Міністерство освіти України
місто Тернопіль

Захист дисертації відбудеться " 23 " червня 1994р. о год.
на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 046.02.01 в Українському державному університеті фізичного виховання і спорту /252650, м.Київ-5, вул.Фізкультури, I/.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Українського державного університету фізичного виховання і спорту /м.Київ, вул. Фізкультури, I/.

Автореферат розіслано

ЛНБ ім. В. Стефаніка
АН України
" _____ " 1994 р.

Вчений секретар спеціалізованої вченої ради

доктор педагогічних наук, професор

Л.Я.Івашенко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність. Сучасні державотворчі процеси в Україні спонукають до потреби осмислення й аналізу національної історії, культури, народних традицій. Ці проблеми актуалізують істотичні, історико-філософські розвідки у напрямку українського національного відродження. І це у повній мірі стосується не тільки духовної сторони буття нації, але й її фізичного здоров'я.

Історично склалось так, що на початку ХХ століття Західна Україна стала своєрідним епіцентром національно-культурного пробудження. Спортивно-гімнастичний рух був однією із визначальних ланок цього процесу. Однак тривалий час розвиток спортивно-гімнастичних товариств на західно-українських землях замовчувався або відверго фальсифікувався офіційною радянською історичною наукою.

На часі не тільки повернення історичної справедливості й заповнення маловідомих сторінок історії українського спорту, але й реальна потреба скористатися історичним досвідом при розбудові сучасної системи фізичної культури та спорту в Україні.

Гіпотеза роботи ґрунтується на передбаченні того, що якщо при вивченні спортивно-гімнастичного руху в Західній Україні з кінця ХІХ ст. до кінця 30-х років ХХ ст. скористатися новими методологічними підходами, відмовитись від штампів і схем, які тривалий час панували в радянській історіографії, побудувати дослідження на використанні різноманітних джерел, що не були в науково-інформаційному обігу в Україні - то це створить можливість для достатньо об'єктивного аналізу зародження, особливостей та тенденцій розвитку спортивно-гімнастичного руху в Західній Україні.

Об'єктом дослідження була історія фізичної культури і спорту України.

Предметом дослідження стали проблеми спортивно-гімнастично-

го духу в Західній Україні з кінця XIX ст. до кінця 30-х років XX ст.

Мета роботи полягає у виявленні генези, особливостей і тенденцій розвитку та функціонування спортивно-гімнастичного духу в Західній Україні з кінця XIX ст. до кінця 30-х років XX ст. в контексті діяльності українських спортивно-гімнастичних товариств.

Завдання дослідження:

- визначити місце та роль спортивно-гімнастичного духу в національно-культурному розвитку Західної України на початку XX ст.;
- виявити та проаналізувати організаційні структури, що сформувалися в українському спортивно-гімнастичному русі наприкінці XIX століття й до кінця 30-х років XX століття;
- вивчити характерні особливості українського сокольського, січового, пластового духів;
- дослідити розвиток спорту в цілому як соціально-педагогічного явища, а також розвиток окремих видів спорту;
- висвітлити розвиток науково-методичної думки в галузі фізичного виховання та спорту в Західній Україні в першій половині XX ст.;
- узагальнити набутий досвід і традиції спортивно-гімнастичного духу в Галичині з метою його використання в сучасних умовах розбудови національної системи фізичної культури та спорту.

Методи дослідження: вивчення й узагальнення літературних джерел та джерелознавчий аналіз; системно-структурний аналіз інформації; метод історичних аналогій та екстраполяції наукових розвідок на сучасну ситуацію; опитування та елементи контент-аналізу.

Організація дослідження. Пошук і вивчення джерельної бази проводилися в період з жовтня 1990 року по березень 1993 року. В цей час став можливим доступ до багатьох архівних матеріалів, та-ріж засекречених і недоступних науковцям. Основні архівні дослід-

дження проводились на базі Центрального державного історичного архіву України в м. Львові. Було опрацьовано також фонди Івано-Франківського та Тернопільського державних обласних архівів, Коломиїського районного архіву, збірки колишніх спецфондів наукових бібліотек ім. В. Стефаника АН України та Львівського державного університету ім. І. Франка, канадської бібліотеки ім. І. Гоберського при осередку української освіти і культури /м. Торонто/. Додатково проводилось знайомство зі збірками Івано-Франківського обласного краєзнавчого та Львівського державного історичного музеїв, а також із приватними колекціями окремих осіб. Вдалося зібрати усні свідчення та письмові спогади очевидців та учасників спортивно-гімнастичних товариств Галичини 30-х років.

Наукова новизна. У працях М. Гунчука /1950/, А. Долмарова /1956/, В. Придченка /1972/, М. Голіва /1976/, М. Голіжкі /1976/, Б. Трофим'яка /1987/ та інших авторів, котрі у своїх наукових дослідженнях торкалися проблем історії фізичної культури та спорту в Західній Україні, недостатньо висвітлено багатогранну й складну проблему, пов'язану із розвитком спортивно-гімнастичного руху на західноукраїнських землях в першій третині ХХ століття - найменш дослідженого періоду історії.

У роботі зроблено спробу з позицій нових історичних підходів, базуючись на раніше недоступних матеріалах, проаналізувати закономірності, тенденції та особливості діяльності спортивно-гімнастичних товариств Західної України в період з кінця ХІХ ст. до кінця 30-х років ХХ ст. В сучасній науково-інформаційній обіг вводяться нові літературні джерела, маловідомі або замовчувані в Україні, в яких містяться інформація щодо різних аспектів спортивно-гімнастичного руху в Західній Україні в зазначений період.

Практичне значення. На підставі матеріалів дисертаційного

дослідження підготовлено окремі розробки лекцій з предметів "Історія фізичної культури і спорту", "Вступ у спеціальність", "Методика фізичного виховання" для студентів Львівського державного інституту фізичної культури, Львівського училища фізичної культури, а також для слухачів Львівського науково-методичного інституту освіти.

Розроблено пропозиції щодо змісту та структури національних культурно-спортивних свят в Галичині.

Актуалізовано і введено в обіг спадщину західно-української спортивної термінологіки та спортивної атрибутики.

Положення, що виносяться на захист:

1. Спортивно-гімнастичний дух Західної України в досліджуваний період мав складну організаційну структуру, яка формувалася на громадських засадах і включала наступні підрозділи: сокольські, січові, пластові, дугові товариства, спортивні та туристичні клуби. Український спортивно-гімнастичний дух був елементом національного, політичного і культурного розвитку народу в першій половині ХХ століття на західно-українських землях.

2. Визначальною особливістю спортивно-гімнастичного духу був його розвиток за національною ознакою та розповсюдження його серед різних соціально-демографічних верств населення Галичини.

3. Розвиток спортивно-гімнастичного духу в Західній Україні сприяв зародженню та становленню науково-методичних основ національної системи фізичного виховання, формуванню її ідеологічних засад, початковому становленню системи підготовки спортивних кадрів, формуванню організаційних структур спорту.

Апробація роботи. Результати дослідження було представлено на міжнародній науковій конференції "Нація і спорт", присвяченій 80-річчю СТ "Україна" /Львів, 21 червня 1991 р./, міжнародній

культу рологічній конференції "Місце фізичного виховання і спорту в культурі України" /Київ, 25-26 грудня 1992 р./, Всеукраїнській науковій конференції з нагоди 120-річчя від дня народження І.Ео-берського "Спорт і національне відродження" /Львів, 14-15 жовтня 1993 р./ та ряду інших. Матеріали дослідження було обговорено на підсумкових наукових конференціях викладачів ЛДІФК /1991, 1992, 1993 рр./ і представлено в 12 публікаціях.

Структура дисертації. Дисертація складається з вступу, шести розділів, висновків, списку використаної літератури, додатків. Роботу викладено на 357 сторінках друкованого тексту, ілюстровано 4 таблицями та 9 рисунками. В дисертаційній роботі використано 300 джерел, серед яких 14 літературних джерел іноземною мовою.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ

Сокільський дух - основа спортивно-гімнастичного духу в Галичині наприкінці XIX - початку XX ст.

Від часу створення у Львові в 1894 році першого українського сокільського товариства і до початку II світової війни, сокільський дух в Галичині був серцевиною усього українського спортивно-гімнастичного руху Західної України. Поруч з товариствами "Січ", "Пласт", "Луг", цілим рядом спортивних товариств, український "Сокіл", заснований на кращих ідеях чеського сокільства, був однією з найавторитетніших і наймасовіших організацій галицького краю. Найвищих кількісних показників українське сокільство досягло напередодні I світової війни. Так, на початку 1914 р у близько I 000 сокільських осередках об'єднувалося понад 33 000 галичан /на рис. I представлено динаміку створення сокільських

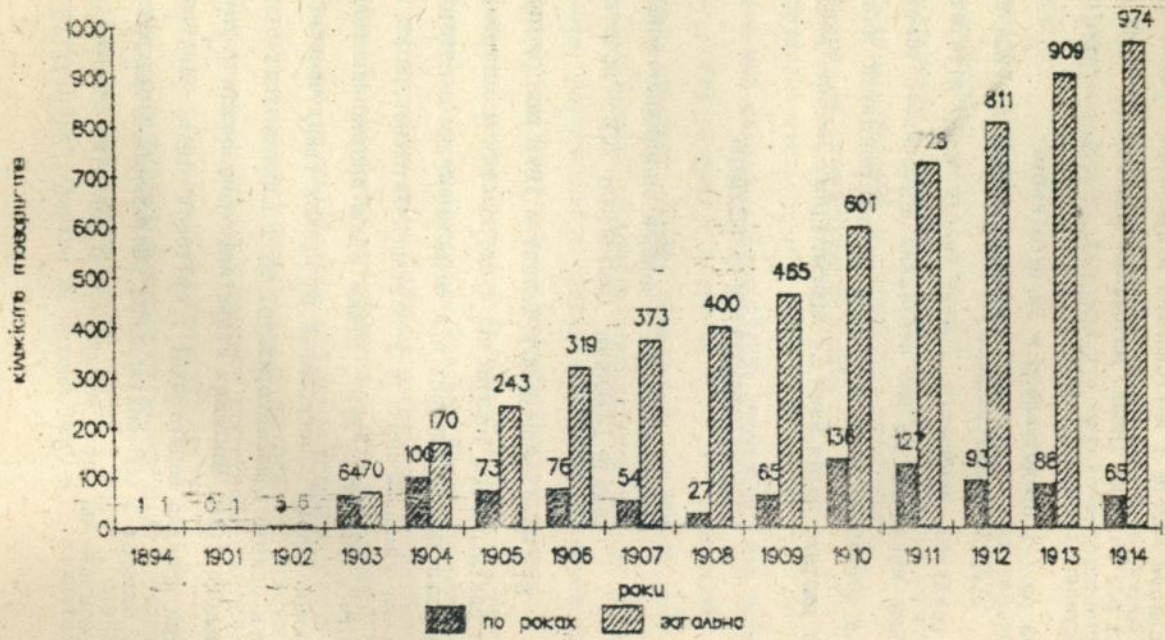

Рис. I. Динаміка створення сокільських товариств у Галичині в 1894–1914 роках

товариств у Галичині в роках 1894-1914/.

Проте і в 20-30-і роки ХХ ст., коли внаслідок польських утисків українське сокільство так і не досягло кількісного передованого рівня, "Сокіл" залишався важливою і впливовою силою національно-культурного життя краю.

Обов'язковими ділянками в діяльності сокільських товариств була організація сокільських бібліотек, самодіяльних місцевських колективів, пожежних бригад, проведення публічних просвітницьких читань навіть у найвіддаленіших селах краю. Діяльність центральної установи українського сокільства "Сокола-Гетьмана" сприяла заснуванню у Львові "Вишого музичного інституту", "Сокільського театру", ряду кредитових кооператив тощо. Окрім спортивних змагань сокільські осередки організовували численні культурно-місцевські заходи. Приміром, згідно звіту діяльності "Сокола-Гетьмана", в 1936 році було проведено загалом 365 культурно-освітніх імпрес, 1405 "відчитів рефератів". Тобто сокільство в Галичині було не просто складником чи елементом національно-культурного життя, а й виразником української культури, інституцією, яка забезпечувала цей культурний розвиток.

Діяльність українського "Сокола" в Галичині зміло поєднуватися з ідеєю української державності. Довкола сокільських товариств об'єднувались передова українська молодь, інтелігенція, діячі церкви. Тому не випадково у скрутні хвилини воєнних подій національні інтереси захишала молодь, яка пройшла фізичний і духовний вишкіл у сокільських та інших тілосиховних товариствах. Військова спрямованість у діяльності сокільських осередків також була однією з особливостей сокільського руху.

Неабиякого значення в національно-культурному житті відіграли сокільські товариства в сільській місцевості. Оскільки га-

лицькі села та містечка були найбільш етнічно однорідними /переважну більшість складали українці/, то сокільство набуло там значного поширення, що також визначає одну із характерних особливостей українського сокільського духу в Галичині.

Певний вплив галицьке сокільство мало на сокільський дух в Наддніпрянській Україні, на активізацію національно-культурних процесів на Буковині та Закарпатті. В дисертаційній роботі проаналізовано також взаємозв'язки львівського "Сокола-Гатька" з Чеським Сокільським Союзом, з іншими спортивно-гімнастичними організаціями, з українськими еміграційними сокільськими товариствами. В 20-30-х роках ХХ ст. "Сокіл-Гатько" став координуючим центром усього українського сокільського духу не тільки на теренах Західної України, але й поза межами українських земель.

Активний розвиток сокільських товариств у Галичині сприяв утворенню цілої мережі інших спортивно-гімнастичних організацій. Подібно до сокільських товариств організовувалась робота "Січей", "Лугів", спортивних і туристичних клубів.

Усі ці тіловиховні установи взяли на себе відповідальність за виховання фізично міцної, духовно здорової, національно свідомої молоді, відповідальність за виховання майбутніх борців за українську державність. Українському сокільству в цьому належала основна роль. Турботою про виховання дітей та молоді були позначені практично усі конкретні справи "Сокола-Гатька". Варто згадати акцію по викупу земельної ділянки для побудови у Львові спортивного стадіону, відкриття "учительського гуртка" для підготовки серед учнів гімназії інструкторів гімнастики, проведення масових сокільських свят тощо. Одним із ініціаторів цих масштабних заходів був проф. Іван Боберський - унікальна постать в історії українського сокільства.

З діяльність українського "Сокола" пов'язано також зародження і становлення на західно-українських землях спортивної періодики та розвиток науково-методичної думки в галузі фізичної культури. Сокильська організація була єдиною українською спортивно-гімнастичною установою, котра налагодила систематичний випуск методичної літератури з різних питань сокильської гімнастики, фізичного виховання та спорту. За майже півстолітню видавничу діяльність заходами "Сокола-Батька" було підготовлено й випущено в обіг понад 130 найменувань різноманітних брошур і книжок.

В цілому українське сокильство Західної України в першій третині ХХ століття посідало вагомe місце в процесах національно-культурного розвитку регіону, було активним чинником духовного і фізичного виховання молоді.

Особливості розвитку спортивного руху в Західній Україні

Поширення та активний розвиток багатьох видів спорту на західно-українських землях припадає на початок ХХ ст. На зацікавлення спортом як соціальним явищем вплинули загальні тенденції розвитку європейського та світового спорту та діяльність сокильських товариств краю. Однак у Західній Україні розвиток спорту мав певні особливості.

Однією з таких особливостей було те, що західно-український спортивний рух з моменту його зародження і, практично, до кінця 30-х років розвивався на національній основі. В силу історичних умов по усьому краю існували польські, українські, єврейські, угорські та інші спортивні клуби. Серед найпопулярніших, наприклад, у Львові були: польські клуби "Чарні", "Погонь", українські "Україна", "Богун", "Триzub", єврейські "Євуда", "Гасмоня", німе-

цький клуб "Віс" та ін. Зазначимо, що подібна картина спостерігалась і в інших містах Західної України.

Як нам вдалося встановити, саме ця особливість надавала діяльності спортивних клубів акцентів політичних та ідеологічних. Змагання подекуди набирали не суто спортивного суперництва, а національного. В цьому контексті зауважимо, що національний критерій розвитку спортивних клубів мав свої як негативні, так і позитивні моменти. Національна замкнутість, обмеженість у широких контактах стримувала, до певної міри, ріст спортивних досягнень. Проте саме ця "обмеженість" спонукала лідерів українських спортивних товариств до значної активізації діяльності, до орієнтації на масовість, до пошуку нових форм, методів, організації спортивних змагань. В дисертації члмало уваги приділено аналізу таких масових фізкультурних свят українських спортивних товариств Західної України як День українського спортсця, Запорізькі Ігрища, узагальнений досвід проведення яких може бути корисним при вирішенні сучасних проблем масового спорту в Україні. З іншого боку, частина українських спортивних клубів входила до державних спортивних структур, насамперед польських, що викликало неоднозначні оцінки. Але саме такий підхід дозволяв підтримувати суто спортивний рівень діяльності українських клубів.

У період до I світової війни розвиток українських спортивних товариств був незначний. Одними з перших було організовано спортивні клуби в Тернополі - "Поділля" /1909 р./, Перемишлі - "Сянова Чайка" /1909 р./, Львові - "Україна" /1911 р./ . При цьому прихильникам спорту треба було подолати упереджене ставлення, нерозуміння широким загалом значення спорту як нового соціального явища.

Стає зростання кількості спортивних товариств, розширення їх географії спостерігається з середини 20-х років ХХ ст. Характерною особливістю цього часу є пошук організаційних та управлінських структур українського спорту. Для вирішення проблем координатції діяльності чисельних українських клубів, у 1924-1925 роках, у рамках "Сокола-Батька" створюється Український Спортовий Союз /УСС/, який згодом перебирає на себе всі функції керівництва українським спортивним рухом. Однак діяльність УСС слід розглядати не стільки як органу управління спортом, скільки ідеологічного центру українського спорту. Саме цей мотив був одним з неформальних причин політики утисків польською державною адміністрацією Галичини українських спортивних товариств, які підпорядковувались УСС, та справжньою підставою ліквідації УСС в 1935 році. Проте за короткий період діяльності Український Спортовий Союз зумів закласти міцний фундамент ідеології українського спортивного руху, який живив український спорт і в подальші роки, а згодом і в еміграційних умовах.

Силами УСС було налагоджено видавничу діяльність. Починаючи від 1925 року виходять друком періодичні видання УСС: журнал "Спорт" /1925-1926 рр./, тижневики "Спортові Вісті" /1931, 1933 рр./; часописи "Готові" /1934-1935 рр./ та "Спорт" /1936-1937 рр./

Діяльність УСС сприяла становленню нормативної основи українського фізичного виховання в Західній Україні. В середині 30-х років було розроблено й опубліковано на сторінках спортивної преси вимоги "Відзнаки фізичної справності" - першої, на нашу думку, спроби розробки системи вимог і нормативів українського фізичного виховання.

Однією з особливостей спортивного руху Західної України був своєрідний характер розвитку українського спорту в Буковині і

Закарпатті. Так само як у Галичині, спорт у цих регіонах розвивався на національній основі, а спортивні осередки ставали неабияким чинником національного життя. Але внаслідок румунських та угорських утисків спортивний дух не набув там широкого розмаху. Для Буковини і Закарпаття характерним було існування поодиноких сильних українських спортивних товариств, таких як "Довбуш" в Чернівцях та "Гусь" в Ужгороді, довкола яких і будувалася вся спортивна робота. Підкреслимо той факт, що саме вихованець чернівецького "Довбуша" Роман Турдушанко став одним із перших представників українських земель, який брав участь у зимових Олімпійських іграх ще в 1936 році.

Цікавою й розмаїтою є історія розвитку окремих видів спорту в українських спортивних товариствах Західної України. В роботі чимале уваги приділено становленню та розвитку футболу, зимових видів спорту, боксу, шахів, велосипедного спорту та ін.

Розвиток науково-методичної думки в галузі фізичного
виховання та спорту в Галичині в першій
третині ХХ ст.

Процес зародження, становлення та розвитку спортивно-гімнастичного руху в Західній Україні потребував, з одного боку, забезпечення відповідною методичною літературою, а з іншого, формування спеціального організаційного підґрунтя, без якого неможливим був би той сплеск активності в діяльності спортивно-гімнастичних товариств, який ми спостерігаємо на початку ХХ століття.

В одному із розділів дисертації подано характеристику української науково-методичної літератури з питань тіловиховання та спорту, надрукованої в Західній Україні в зазначений період.

Першу українську книгу на тему спорту було надруковано в 1894 році у Львові. З того часу й до 1939 року, за нашими даними, було випущено в Західній Україні понад 160 найменувань різноманітних книг, брошур та інших видань з питань фізичної культури загальним тиражем близько ста тисяч примірників.

Започаткував видання такої літератури Володимир Лаврівський - один з ініціаторів створення у Львові першого українського сокільського товариства.

Неабияку роль у розвитку науково-методичної думки в галузі фізичного виховання відіграв проф. І. Боберський та його учні. В дисертації вперше зібрано бібліографію друкованих праць Івана Боберського, Петра й Тараса Франків, Степана Гайдучка, Едварда Жарського.

Помітною подією в спортивно-гімнастичному русі на західно-українських землях було видання перших пластових і дугових підручників та посібників з окремих видів спорту українською мовою. Серед найпопулярніших з них відзначимо книги Олександра Тисовського "Пласт" /1913 р./ та "Життя в пласті" /1921 р./, Романа Дашкевича "Підручник для дужанково-пожежних товариств Січей та Лугів" /1926 р./, Тараса Франка "Історія й теорія дужанки" /1923 р./, Михайла Пристава "Наука гми в шахи" /1929 р./, Степана Гайдучка "Відбиванка" /1930 р./, Едварда Жарського "Легкоатлетика" /1935 р./, Андрія Фовицького "Плавання" /1939 р./ та інші.

В цілому аналіз науково-методичної літератури з проблем фізичного виховання, надрукованої в Західній Україні до 1939 року, засвідчує її прогресивний характер та орієнтацію на передовий європейський досвід. Окрім того, поява перших українських посібників з теорії та методики національного тіловиховання сприяла становленню національної спортивно-термінології, впливала на

зростання популярності спорту та відкрила в спортивній науці низку імен авторів із Західної України.

Спортивно-гімнастичні аспекти в діяльності "Пласту",
"Січей", "Лугів" та інших товариств

Важливою складовою частиною західно-українського спортивно-гімнастичного руху була діяльність ряду товариств, які широко використовували засоби фізичного виховання для справи формування національної самосвідомості. Найпомітнішу роль у цих процесах відіграли такі організації як "Пласт" /організація скаутського типу/, "Січі", "Луги", "Каменярі".

Перше товариство "Січ" було офіційно зареєстровано в 1900 році в селі Завалля на Снятинщині. Ідея заснування духанково-пожежних товариств "Січ" належала Кирилові Тимльовському, який в подальшому був лідером усього січового руху. Основними районами поширення "Січей" стає Покуття і Поділля. Популярність січових товариств на окраїнах Галичини була виразним свідченням того, що рушієм січового руху були справді народні прагнення, не привнесені ззовні, а народжені з глибин української культури. Січові товариства швидко знаходили підтримку в сільській місцевості, зокрема на Буковині. Найвищих кількісних показників січовий рух досяг напередодні I світової війни, порівнюючи, практично, за розмахом українському соціалізму /див. рис.2/.

Після I світової війни розвиток січового руху був утруднений. На початку 1923 року польська адміністрація заборонила відновлювати діяльність "Січей". У цих умовах керівники січових товариств подали на затвердження влади проекти нових статутів під трьома різними назвами: "Січ", "Луг", "Братство". 25 березня

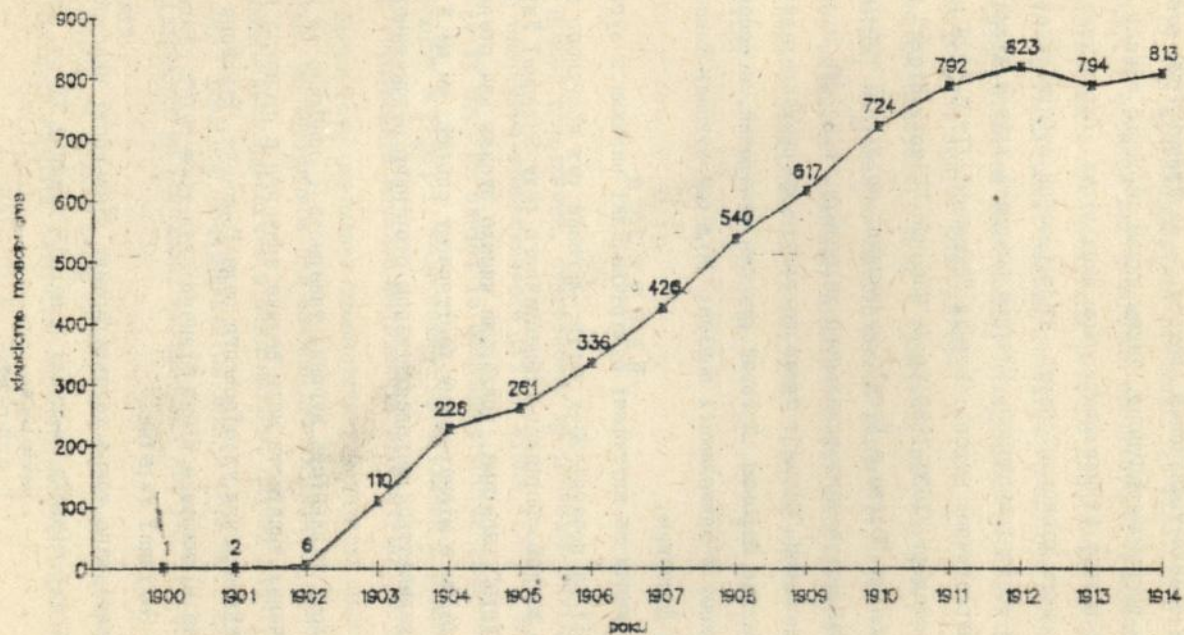

Рис. 2. Динаміка створення Січових товариств у Галичині в 1900-1914 роках

1925 року в селі Підберізіях на Львівщині було утворено перше товариство з назвою "Луг". Протягом року в селах Галичини таких товариств з'являється понад двохсот, а на кінець 1926 року їх кількість досягала шестисот. Таким чином, колишні січові структури мали нагоду відновлювати свою діяльність. Перед товариствами "Луг" окрім плекання спорту, ігор і забав стояли також широкі культурно-освітні завдання. Починає виходити друком цілий ряд лугових періодичних видань: журнал "Луговик" /1926-1928 рр./, лугові календарі /1930-1939 рр./. Часопис "Січові Вісти" перайменовується на "Вісти з Лугу". Зазначимо, що лугові товариства були позбавлені антиклерикального характеру, який був притаманний передвоєнним "Січам". Однак географія лугових осередків не була достатньо широкою. Луговий рух був поширений, в основному, в Львівському й довколишніх повітах. Лідером лугових товариств був Роман Дашкевич.

Незважаючи на внутрішні суперечки, які виникли в луговій організації на початку 30-х років, луговий рух поступово став впливовою ланкою спортивно-гімнастичного руху Західної України. Лідери "Лугів", зокрема, докладали чимало зусиль для представництва України в міжнародному робітничому спорті, що ще й досьогодні залишається малодослідженою сторінкою вітчизняного спорту.

В цілому діяльність лугових товариств і особливо їх попередників січових товариств мала велике значення в процесах національного відродження українського села Галичини, Буковини й Закарпаття та підвищення рівня фізичної культури серед сільського населення Західної України.

У роботі дано також характеристику діяльності шкільних осередків, які діяли в Галичині в першій третині ХХ ст. Заува-

жимо, що зародження перших українських скаутських організацій відбувалось у Львові. Восени 1911 року організуються перші пластові гуртки при Академічній гімназії, її Філії та учительській семінарії, а також при духанково-спортивному товаристві "Сокол". Ініціатором й організатором першого пластового гуртка був д-р Олександр Тисовський. Чималу роботу по поширенню пласту проводили Петро Франко та Іван Чмола. Підтримував розвиток пласту в краю Митрополит Андрій Шептицький.

Розвиток пластового руху в Галичині, на нашу думку, носив воєнізований, національно-патріотичний характер. Через систему пластового виховання пройшли, практично, всі лідери військового чи військово-політичного життя Західної України першої половини ХХ століття.

В И С Н О В К И

І. Процес зародження, становлення та розвитку західно-українського спортивно-гімнастичного руху з кінця ХІХ ст. до кінця 30-х років ХХ ст., як однієї із складових частин фізичної культури і спорту в Україні, недостатньо висвітлений в радянській та сучасній українській науково-методичній літературі. До останнього часу діяльність спортивно-гімнастичних товариств цього регіону України, що знаходився під владою різних держав, замовчувалася або подавалася односторонньо й тенденційно. Окремі праці, виконані в 60-70-і роки, не розкривають цю тему в силу паничної тогочасної ідеології та обмежених можливостей доступу до спеціальних матеріалів.

Вивчення та аналіз функціонування спортивно-гімнастичного руху в Західній Україні свідчить, що його початок припадає на

кінець XIX - поч. XX століть і його характерною особливістю було те, що розвиток спортивно-гімнастичних товариств відбувався на національній осереді. В край існував цілий ряд польських, українських, угорських, румунських, єврейських, німецьких товариств спортивного профілю.

2. Перші українські спортивно-гімнастичні товариства виникли наприкінці 90-х років XIX століття й були невід'ємною, органічною складовою частиною національно-культурного пробудження українського народу, що відбувалося на західно-українських землях наприкінці XIX - початку XX століть. Спортивно-гімнастичні товариства виступали однією з визначальних ланок цього процесу. Особливого значення українські гімнастичні й спортивні організації набули в патріотично-військовому вихованні молоді. Основу українських військових формувань національно-визвольних змагань першої половини XX століття складали саме члени та провідники спортивно-гімнастичних товариств.

3. Український спортивно-гімнастичний рух Західної України з моменту зародження перших товариств /1894 рік/ й до моменту припинення їх діяльності /1939 рік/ структурно включав сокільські, січові /пізніше дугові/, пластові організації та спортивні товариства. Розвиваючись самостійно, але об'єднуючись довкола української державницької ідеї, ці товариства складали, з одного боку, потужний спортивно-гімнастичний рух, а з іншого - були стрижнем національно-виховного процесу.

4. Провідною ланкою українського спортивно-гімнастичного руху було українське сокільство - носій ідеї всебічного фізичного й духовного виховання молоді. Засадами діяльності українських сокільських товариств були квіти ідеї чеського руху "Сокіл". Особливого піднесення сокільський рух набув напередодні І світо-

вої війни, коли на початку 1914 року в Галичині існувало понад 900 сокильських товариств, в яких об'єднувалось близько 33 000 членів. Серед піонерів сокильського руху на західно-українських землях були організатори першого українського товариства "Сокил" у Львові Василь Нагірний та Володимир Лаврівський. Яскравою постаттю сокильського руху в Галичині був професор Академічної гімназії у Львові Іван Боберський. Ставши лідером сокильської організації, він очолював увесь український спортивно-гімнастичний рух, став ідеологом та організатором національної системи фізичного виховання.

5. Для українського спортивно-гімнастичного руху Західної України визначальною була підтримка в сільській місцевості. Значною популярністю користувався на селі січковий та лугувий рух. Практично у кожному галицькому селі, яке було національною одиницею, а також на більшій території Буковини, існували осередки "Січі", "Сокола" чи "Лугу", які ставали центрами фізичного виховання, військової підготовки, просвітництва, про-типожежної роботи тощо.

6. Розвиткові західно-українського спортивного руху були притаманні певні особливості. Перші українські спортивні товариства виникають в Галичині на початку XX століття. Характерною ознакою розвитку українських спортивних товариств було те, що більша частина з них функціонувала, як правило, в рамках суто національних структур. Інші спортивні клуби включалися в офіційні державні структури польського спорту. Така двоякість давала можливість українському спорту урізноманітнювати форми і методи розвивати масовість, а також домагатися належного рівня спортивних результатів у окремих видах спорту. Своєрідністю відзначався спортивний рух у Завихатті в Буковині. Тут, в силу певних

політичних обставин, не було широких можливостей для кількісного зростання українських спортивних товариств. Однак, український спортивний рух був більш цілісним й сконцентрованим. Зокрема, успіхами відзначалися спортивні товариства "Довбуш" - Чернівці та "Русь" - Ужгород.

Серед найпоширеніших видів спорту в Західній Україні у першій третині ХХ століття були футбол, легка атлетика, гімнастика, лижний спорт, бокс, спортивні ігри /волейбол, теніс, хокей, шахи/.

7. Певну роль у спортивно-гімнастичному русі Західної України відігравали пластові осередки скаутського типу. Осередки українського пласту були важливим чинником національного виховання молоді засобами фізичної культури та спорту, маючи, однак, переважно воєнізований характер.

8. Центром розвитку фізичної культури та спорту в Західній Україні була Галичина й, зокрема, такі міста як Львів, Станіславів, Перемишль, Тернопіль, Коломия. В цих містах, насамперед у Львові, були сконцентровані сили відомих діячів культури, освіти, в тому числі й спортивного руху. Галичина стала центром різноманітних спортивних зв'язків між відповідними організаціями інших регіонів України /Буковина, Закарпаття, Наддніпрянщини/, а також зі спортивними організаціями Чехії, Хорватії, Болгарії, Аргентини, Бразилії, США.

9. Характерною й цікавою особливістю спортивно-гімнастичного руху Західної України було те, що на початку ХХ століття в Галичині, вперше в Україні, з'являється українська спортивна періодика. В перші десятиліття ХХ століття починає виходити орган українського сокілства - часопис "Вісти з Запорожя", в 20-30-і роки набувають поширення такі періодичні видання як "Сокильські

"Вісти", "Спорт", "Спортові Вісти", "Готові", "Змаг", "Січові Вісти", "Пластові Вісти", "Луговик", "Вісти з Лугу та ін.

Напрацьований власний досвід та орієнтація на кращі європейські досягнення в галузі теорії й методики фізичного виховання висуває Львів як центр видавництва української фахової літератури з питачь спорту й фізичної культури - посібників, збірників вправ, правил змагань. У 20-30-х роках у Західній Україні складається своєрідна система української спортивної термінологіки.

Ю. В цілому, аналізуючи процес становлення, характер та напрямки спортивно-гімнастичного руху в Західній Україні в першій третині ХХ ст., слід зазначити, що в суспільному житті в розумінні феномену спорту фізична культура як явище склалася цінність у більшій мірі як чинник національної культури. Формування розуміння ролі спорту як цінності, спрямованої на конкретну людину, як загальнолюдської цінності ще не відбулося. Проте, на нашу думку, саме ця тенденція повинна бути пріоритетною у визначенні місця й ролі спорту для сучасності.

ІІ. Вивчення, осмислення й аналіз спортивно-гімнастичного руху в Західній Україні дає можливість для розумного використання історичного досвіду на сучасному етапі розбудови державності України, дає можливість використовувати цей досвід при формуванні моделі фізкультурно-спортивного руху в умовах становлення демократичного суспільства, підійти до вирішення проблем розвитку культури взагалі. Це передусім стосується проблем відновлення традицій спортивно-гімнастичного руху, входження спортивних структур у систему організації та функціонування суспільно-політичного життя в Україні.

РОБОТИ, ОПУБЛІКОВАНІ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Вацеба О.М. Соціальський дух в Галичині наприкінці ХІХ - початку ХХ ст. /ідейні та організаційні аспекти/ //Збірник матеріалів міжнародної наукової конференції "Нація і спорт", присвяченій 80-річчю СТ "Україна" /Ред. кол. Є.Пристапа та ін. - Львів, 1991. - С.25-29.
2. Мазола Р., Вацеба О. Діяльність Степана Гайдучка як приклад прагнення до єдності фізичного і духовного виховання молоді в Галичині //Тези доповідей III-ї Регіональної науково-практичної конференції "Роль фізичної культури в здоровому способі життя". - Львів, 1992. - С.123-125.
3. Вацеба О., Мазур Л. Галицькі традиції тіловиховання у контексті сучасного українського відродження //Тези доповідей людинознавчих філософських читавь "Гуманізм. Людина. Культура". - Дрогобич, 1992. - С.123-124.
4. Вацеба О. Олімпійські ігри та українці //Україна. - 1992. - Ч.17. - С.4-5.
5. Сучик О.Б., Вацеба О.М. Іван Боборський про цуханку і спорт як засіб зміцнення здоров'я та виховання молоді //Тези доповідей I-ї Всеукраїнської науково-практичної конференції "Роль фізичної культури в здоровому способі життя". - Львів, 1993. - С.192-196.
6. Вацеба О.М. "Соколи" та "Січі" - провісники національної Армії //Військо України. - 1993. - Ч.2-3. - С.90-94.
7. Вацеба О., Родак С. Продовження спортивних традицій Галичини в умовах української діаспори //Матеріали I-ї Міжнародної конференції "Фізична культура і здоровий спосіб життя". - Вінниця, 1993. - С.144.

8. Вацеба О. Особливості розвитку спорту в Закарпатті //Матеріали І-ї Міжнародної конференції "Фізична культура і здоровий спосіб життя". - В'яцтва, 1993. - С.145.
9. Сурик О.Б., Вацеба О.М. Українсько-польські стосунки в спортивно-гімнастичному русі як об'єкт наукових досліджень /на прикладі Галичини з кінця ХІХ ст. до 1939 року/ //Тези звітної науково-практичної конференції викладачів ДЛФК за 1992 рік "Фізична культура та спорт - важливий фактор виховання особистості та зміцнення здоров'я населення" /За ред. В.М.Чернова. - Львів, 1993. - С.9-10.
10. Вацеба О.М. Місце та значення сокильства Галичини у спортивно-гімнастичному та культурно-просвітницькому русі //Тези звітної науково-практичної конференції викладачів ДЛФК за 1992 рік "Фізична культура та спорт - важливий фактор виховання особистості та зміцнення здоров'я населення" /За ред. В.М.Чернова. - Львів, 1993. - С.10-12.
11. Вацеба О.М. Перші українські спортові часописи Галичини і становлення національної спортивної термінології //Старт. - 1993. - № 7-8, липень-серпень. - С.14-15.
12. Вацеба О., Мазола Р. Сівач зерна добра на рідній ниві //Нові дні /Канада, Торонто/. - 1994. - січень. - С.16-17.

Підписано до друку 11.05.94. Формат 60x84/16. Папір друк. №1.
Друк. офсет. Умовн. друк. арк. 1,5. Умовн. фарб. відб. 1,6.
Обл.-вид. арк. 1,6. Тираж 100. Зам.144.

Машинно-офсетна лабораторія Львівського державного університету
Ім. І.Франка. 290602. Львів, вул. Університетська, 1.

457363

AB 30.288

AB 30.288